

MURABBIY

ILMIY-MA'RIFIY JURNAL

“MURABBIY”

**ILMIY-MA'RIFIY
JURNAL**

Issue:1 2021 | №1, 2021

<https://science.jspi.uz/>

Chief Editor:

S.Nazarkasimov, Doctor of Philosophy (Ph.D) in Sociology, Vice-Rector of Jizzakh State Pedagogical Institute, Uzbekistan

Deputy Chief Editor:

A.Turaev, senior teacher of Jizzakh State Pedagogical Institute, Uzbekistan

Members of the editorial board:

Sh.S.Sharipov - Professor

B.M.Ochilova - Professor

D.Khodjimetova - assistant professor

A.Pardaev - assistant professor

M.N.Khoshimkhonov - assistant professor

A.I.Saidkasimov - assistant professor -

F.K.Akhmedov - assistant professor

B.E.Toshboev - assistant professor

I.N.Akhmedov - PhD

D.Salimova - PhD

N.N.Alimov - assistant professor

M.Saidov - Ph.D.

X.Maxammadiev - teacher

Editorial Representative:

Abrar Turaev

Jizzakh State Pedagogical Institute,
Uzbekistan

Phone: +998933091877

e-mail: ijtimoiy2017@mail.ru

**ONLINE ELECTRONIC
JOURNAL**

“Murabbiy” ilmiy-ma’rifiy jurnali
“Mentor” scientific-educational
journal

Научно-просветительский
журнал “Наставник”

Indexed By:

Published By:

<https://science.jspi.uz/>

**Jizzakh State Pedagogical
Institute, Uzbekistan**

MUNDARIJA / CONTENTS / СОДЕРЖАНИЕ

№	MUALLIFLAR/ AUTHORS / АВТОРЫ	MAQOLA NOMI/ ARTICLE TITLE/ НАЗВАНИЕ СТАТЬИ	SAHIFALAR/ PAGES/ СТРАНИЦЫ
1	<i>Қирғизбоев Муқимжон</i>	Камбағаллик – XXI аср муаммоси	6-14
2	<i>Очилова Бахти Мурадовна</i>	Демократик кадриятлар ва ўзини-ўзи бошқариш	15-25
3	<i>Муҳаммадиев Нурмуҳаммад Эргашевич</i>	Жамиятнинг янгилинишида фалсафа илмининг методологик аҳамиятини янада оширишнинг долзарб масалалари	26-30
4	<i>Ахмедшина Фания</i>	Проблема выравнивания положения женщин и мужчин (опыт Узбекистана и зарубежных стран)	31-35
5	<i>Анварова Маърифат Нарзуллоевна</i>	Использование инновационных технологии при обучении арабскому языку	36-42
6	<i>Tilavova Malika Mataramovna</i>	Inversion is a bridge to the wonders of the language world	43-50
7	<i>Худойназаров Сардор</i>	Консультатив психология бўйича мутахассислар тайёрлаш муаммолари	51-54
8	<i>Ғофуров Жасур Исақович</i>	Уструшонанинг илк ўрта аср хунармандчилигига доир	55-58
9	<i>Ибрагимов Солижон Эргашевич</i>	Баркамол авлодни шакллантиришда гўзаллик тушунчасининг аҳамияти	59-63
10	<i>Севостьянов Дмитрий Анатольевич</i>	Инверсивные отношения как диалектический когнитивный конструкт	64-67
11	<i>Muhammadsidiqov Muhammadolim Muhammadroziq o'g'li</i>	Integratsiya tushunchasi: mazmun va mohiyati	68-77
12	<i>Ҳолиқова Рахбархон</i>	Ижтимоий-гуманитар соҳа	78-81

УСТРУШОНАНИНГ ИЛК ЎРТА АСР ХУНАРМАНДЧИЛИГИГА ДОИР

*Гофуров Жасур Исақович, фалсафа доктори (PhD), доц в.б.
ЖДПИ, тарих ва уни ўқитиш методикаси кафедраси*

Аннотация

В данной статье представлена информация о раннесредневековых горнорудных промыслах Уструшны.

Ключевые слова: Центральная Азия, Уструшана, Согд, Фергана, чёрная металлургия, Марсманд, Мык, Ахсикент, археологические источники.

Annotation. This article provides information on the first medieval mining crafts of Ustrushana.

Key words and phrases: the Central Asia region, Ustrushona, Sogd, Fergana, Marsmand, Miq, ferrous metallurgy, Axsikent, archeological sources.

Илк ўрта асрларда Ўрта Осиё икки дарё оралиғининг барча вилоятларида тоғ-кон қазилма бойликларини очиш, уларни қайта ишлаш ва бу орқали хунармандчиликнинг турли соҳалари учун бой хом-ашё базасини яратиш ишига катта эътибор қаратилган. Хусусан, Фарғона вилоятининг Ахсикент атрофидаги конлардан олтин, қалай, кумуш, темир, мис, кўрғошин, асбест, Сўх атрофидан симоб, Ўзгандан нашатир, Исфара яқинидан “қора тош”, яъни тош кўмир қазиб олингани ҳақида ёзма манбаларда маълумотлар мавжуд [1, с. 94.].

Ўрта аср хунармандчилиги бўйича худди шундай маълумотлар Суғд, Бактрия-Тоҳаристон, Хоразм ва албатта, тадқиқ этилаётган Уструшона учун ҳам хос бўлиб, бу ўлкаларда тоғ-кон ишлари, рудани қайта ишлаш ва эритиш, металлдан қишлоқ хўжалик қуроллари ва уй-рўзғор буюмлари, ҳарбий аслаҳалар ясаш, тўқимачилик (пахта-ип, ипак, жун, тивит матолар), кулоллик, ёғочсозлик, тери ва чармдан тикиладиган ашёлар, сув тегирмончилиги, заргарлик кенг миқёсда қўлланилган ва ривожланган. Уструшонада ҳам хунармандчиликнинг кўплаб турлари мавжуд бўлиб, уларнинг айрим соҳалари бўйича – Бунжикат, Минк, Марсманд, Зомин, Дизак, Мунчоқтепа, Сабат ихтисослашган марказлар сифатида фаолият кўрсатган [2. 191-б.].

Ўзбекистонда 1943-1944 йилларда Фарҳод канали қурилиши пайтида ўтказилган археологик тадқиқотларнинг топилмаларига қараганда, маҳаллий ва эҳтимол, Қорамазор ва Фарғона тоғ-кон ишлари хом ашё базаси асосида Шимолий Уструшонада заргарлик санъати ривожланган ва бу соҳанинг

маркази Мунчоқтепада вужудга келган. Мунчоқтепанинг илк қурилиш қатламларидан тўқ кул рангли сланец тошидан ясалган, икки палладан иборат исирға қуйиш қолипи топилган. Тош қолипнинг ички томонига бир-бирига айнан ўхшаш бир жуфт исирғанинг шакли ва уни эритилган металл билан тўлдириш учун каналча ўйиб туширилган. Қолипнинг икки палласи иккита металл бурама билан бир-бирига маҳкам туташтирилган. Демак, даставвал ўтроқ деҳқон аҳолининг қишлоқ макони бўлган Мунчоқтепа ўзининг географик жойлашувига мувофиқ, яъни чорвадор халқлар билан яқин қўшничилик алоқалари, карвон савдоси йўли ёқасидаги омиллар туфайли савдо-сотик марказига айланган. Бу ерда, нафақат, ишлаб чиқаришга оид ҳунармандчилик маҳсулотлари, балки қимматбаҳо металллардан тайёрланган заргарлик буюмлари ҳам ясалган. Бунинг учун эса юқорида қайд этилган қолиплар муҳим аҳамият касб этган [3, с.100-109].

Мунчоқтепа яқинида жойлашган Ширинсой қабристонини очиб ўрганган В.Ф. Гайдукевич гуруҳи қимматбаҳо ва ярим қимматбаҳо металллардан, аксарият ҳолларда қуйма усулида ясалган бир қатор заргарлик буюмларини топишга муваффақ бўлади. Мозорқўрғонлардан топилган бронзадан қуйилган қўнғироқчалар, симсимон, ўрама билакузуклар, узуклар (баъзи узуклар темирдан ясалган) бир томони ёпиқ қувурча шаклидаги пичок дасталари топилган. Ушбу топилмаларнинг аксарияти аёллар қабридан топилган ва шу сабабли, муаллифлар қўнғироқчаларни аёлларнинг сочларига тақилган зеб-зийнат буюмлари, деб эътироф этишган [4, с.331-359].

Мунчоқтепа заргарлари, нафақат қимматбаҳо металллардан, балки сержило ҳисобланувчи сердолик, феруза, қора хрустал, лаъл каби ярим қимматбаҳо тошлардан ҳам тақинчоқлар, нафис буюмлар ясаганлар. Бу хомашёлар Уструшона билан Фарғона чегарасидаги тоғлардан олинган. Бу ярим қимматбаҳо тошлардан асосан мунчоқлар, узуклар ясалган, ёки олтин ва кумуш тақинчоқларни безатишда улардан фойдаланилган [1, с.94].

Уструшонанинг иқтисодий ҳаёти ва қишлоқ хўжалиги тараққиёти учун унинг ҳудудидан катта ҳажмда темир рудасини қазиб чиқарилиши ва уни қайта ишлаб асбоб-ускуналар, меҳнат анжомлари ва айниқса ҳарбий қурол-аслаҳалар ясалиши муҳим аҳамият касб этган. Хитой хроникаси “Бэй-ши”да қайд этилишича Ми (Маймурғ) вилоятининг шарқ томонида жойлашган тоғлардан (яъни Уструшона ҳудудидаги Туркистон тоғларидан) кўп миқдорда темир рудаси қазиб олинган. Худди шундай маълумотни “Худуд ал-Олам”нинг номаълум муаллифи ҳам қайд этади. Ибн Хавқал эса Уструшонанинг Минк рустоки ва унинг яқинидаги Марсманд мавзеида қазиб

олинадиган темир рудаси ва ундан тайёрланадиган ҳарбий қуруллар ҳақида хабар беради.

Минк ва Марсмандда қазиб олинган рудаларнинг катта қисми ўз жойида қайта ишланган ва улардан ҳарбий қурул-аслаҳалар ясалган. Бу қурулларнинг сифат даражаси ниҳоятда яхши бўлиб, улар Мовароуннаҳрдан ташқари Хуросон, Ироқ ва Бағдодга қадар тарқалган. Ибн Хавқал бу ерда темирнинг кўплиги, темирчи усталарнинг юксак малакаси ва ижодкорлиги туфайли ақл бовар қилмайдиган, ҳайратланарли буюмлар ясалаётгани ҳақида хабар беради [1, с.96].

Минк ва Марсмандда тайёрланган ҳарбий қурул-аслаҳалар ҳақиқатан ҳам Хуросон ва Ироқгача бўлган ҳудудларга қаровон савдоси билан олиб бориб сотилган бўлса, демак ушбу ашёларнинг сифати ниҳоятда юқори даражада бўлган. Чунончи, халифалик пойтахти Бағдодга қадар доврुक таратган Уструшона усталарининг соф темир ва пўлатдан ясалган маҳсулотлари ўзининг рақобат бардошлиги билан ажралиб турган.

Минк ва Марсманд темирчилиги бўйича В.В. Бартольд биров бошқача фикр билдирган. Унинг айтишича, Минк ва Марсмандда тайёрланган темир ярим фабрикант шаклида Фарғонага олиб кетилган ва у ерда хом-ашёдан юқори сифатли буюмлар тайёрланган [5, с.169]. Лекин, юқорида қайд этилган ёзма манбалар маълумотида бундай хабар йўқ. Уструшонада тайёрланган темир ва пўлат хом ашё сифатида энг аввало қўшни вилоятлар бозорига чиқарилган бўлиши мантиқан тўғри. Шунга қараганда, Фарғона, хусусан, Ахсикент ва Хўжанд темирчи, қурулсоз усталари юқори пробали Уструшона темир маҳсулотларини сотиб олиб ундан турли буюмлар, жумладан ҳарбий қурул-аслаҳалар ишлаб чиқарган бўлишлари эҳтимолдан узоқ эмас.

Шундай қилиб, хулоса қилишимиз мумкинки, биринчидан: Уструшонанинг тоғли ҳудудида жойлашган Минк рустоқи ва унинг яқинидаги Марсманд шаҳарчаси ўрта асрларда Турон заминнинг йирик темирчилик маркази сифатида фаолият кўрсатган. Иккинчидан: ушбу даврларда Уструшонада маҳаллий хом ашёлар базаси негизида заргарлик ҳунармандчилиги ривожланиб юксак даражали санъат даражасига кўтарилган. Сўнги ўрта асрларга оид ёзма манбаларда Ўратепа заргарлари ҳақида маълумотлар мавжуд, Жиззахда эса ҳатто Заргарлик номли маҳалла фаолият кўрсатган.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Негматов. Н.Н. Уструшона в древности и ранне средневековья. — Сталинабад, 1957.

2. Пардаев М.Х., Гофуров Ж.И. Уструшонанинг илк ўрта аср қишлоқ маконлари (ёзма археология манбалари асосида). Тошкент, 2016.
3. Гайдукевич.В.Ф. Работы Фархадской археологической экспедиции Узбекистана в 1943-1944 гг. (Предварительное сообщение) // КСИИМК. Вып. XV.-Москва-Ленинград, 1947.
4. Гайдукевич.В.Ф. Могильник близ Ширинсая в Узбекистане // СА. -№ XIV. Москва, 1952.
5. Бартольд В.В. Туркестан в эпоху монгольского нашествия. Соч. I. Москва. 1963.